

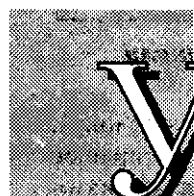
Обґрунтування доцільності повної ратифікації Україною 160-ї Конвенції Міжнародної організації праці 1985 року «Про статистику праці»

А. РЕВЕНКО,

доктор економічних наук

Інститут економіки та прогнозування НАН України

м. Київ

У червні 1985 р. на 71-й сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці (МОП) було ухвалено Конвенцію про статистику праці (№ 160). Вона набула чинності 24 квітня 1988 р. і замінила аналогічну за суттю ще довоєнну Конвенцію (№ 63) 1938 р. про статистику заробітної плати та робочого часу. Згідно зі Статутом цієї міжнародної організації, яку було засновано ще 1919 року, прийняті нею Конвенції підлягають ратифікації державами-членами.

Конвенція про статистику праці – важливий міжнародний документ, в якому у стислій формі наведено загальні міжнародні вимоги та рекомендації щодо всіх основних напрямів інформаційно-статистичного забезпечення ринку праці. Вона забезпечує загальні підходи щодо однакового розуміння та тлумачення всіма країнами визначення найважливіших статистичних показників із праці.

Ця Конвенція обсягом шість сторінок складається з чотирьох частин:

- 1) загальні положення (статті 1–6),
- 2) основні розділи статистики праці (статті 7–15),
- 3) прийняття зобов'язань (статті 16–18),
- 4) прикінцеві положення (статті 19–25).

Головне змістовне навантаження несе друга частина. Перша, третя та четверта частини Конвенції стосуються загальних, переважно статутних та протокольних аспектів.

У дев'яти статтях другого розділу Конвенції дуже стисло, здебільшого в межах одного абзацу (лише стаття 14 містить два абзаци), викладено загальні вимоги щодо основних напрямів статистики праці. На її базі МОП розробила більш розгорнуті пояснення щодо окремих напрямів цієї статистики, які доповнюють 160-ту Конвенцію. Їх викладено в «Рекомендаціях зі статистики праці» (№ 170) 1985 р. Окремі розділи цих рекомендацій розгорнуто викладаються та поступово уточнюються й оновлюються на міжнародних конференціях статистиків

праці у вигляді окремих документів. Так, на 17-й Конференції, яка відбулася у 2003 р., було прийнято в новій редакції документи щодо двох складових частин статистики праці – статистики доходів і витрат домогосподарств та індексів споживчих цін.

Ще за радянських часів у серпні 1991 р. Президія Верховної Ради УРСР ратифікувала лише чотири з дев'яти суттєвих статей 160-ї Конвенції, які не суперечили тодішнім ідеологічним уявленням та інформація з яких не вважалася тоді таємною або закритою. В цей час лише ці статті Конвенції було ратифіковано Президіями Верховних Рад СРСР та БРСР. Відтоді минуло вже п'ятнадцять років. Україна стала незалежною демократичною європейською державою. Її статистика праці була докорінно перебудована й повністю ґрунтується на положеннях 160-ї Конвенції МОП. Статистичні дані з праці в Україні розробляються трьома департаментами Держкомстату – статистики праці, статистики цін та обстежень домогосподарств. Усю статистичну інформацію із праці вичерпно подано у «Статистичних щорічниках України» та таких щорічних статистичних збірниках, як «Праця в Україні», «Економічна активність населення України», «Витрати і ресурси домогосподарств України», «Індекси споживчих цін».

Статистики України активно співпрацюють зі статистичною службою МОП, беруть участь у Конференціях МОП зі статистики праці, нарадах, робочих групах. Статистичні служби МОП за останні роки провели не менше десяти семінарів, нарад, спільних проєктів зі статистиками України. Цьому значною мірою сприяла активна робота українських статистиків, котрі працюють у Секретаріаті МОП за квотою нашої держави. Керівники статистичної служби МОП останніми роками кілька разів відвідували Україну.

Проте 160-та Конвенція МОП «Про статистику праці» досі залишається лише частково ратифікованою Україною. У політичному контексті це можна трактувати так, що Україна не змінила свого нега-

тивного ставлення до більшості статей цієї Конвенції і продовжує дотримуватися старих радянських позицій. Проте, найімовірніше, таке становище впливає з неуваги і недооцінки її значення з боку МЗС, Мінпраці, Держкомстату, профспілок і федерації роботодавців. У нас є всі підстави для повної ратифікації 160-ї Конвенції МОП «Про статистику праці».

Тому доцільно коротко висвітлити зміст дев'яти суттєвих (7–15) статей цієї Конвенції та сучасний стан їх реалізації статистикою України.

Спершу розглянемо вже ратифіковані 7–10 статті Конвенції.

У статті 7 йдеться про те, що поточна статистика економічно активного населення, зайнятості, видимої неповної зайнятості має готуватися так, щоб вона характеризувала всю країну в цілому. Крім того, ця стаття містить у принципі неприйнятне для радянських часів положення, що ця інформація стосується й показників безробіття. Проте вона була сформульована з доповненням, прийнятим, найімовірніше, під тиском тодішніх соціалістичних країн, щодо «безробіття, де таке є». А оскільки вважалося, що безробіття в соціалістичних країнах не існує, це дозволяло в такому контексті ратифікувати її.

Українська статистика наводить вичерпні дані щодо всіх згаданих показників, включаючи й безробіття, по країні в цілому, її регіонах, галузях економіки. Вони повністю ґрунтуються на методології МОП та широко представлені в «Статистичних щорічниках України» та спеціальних збірниках «Праця в Україні» (обсяг останнього видання з даними за 2005 р. – 352 с.) та «Економічна активність населення України» (238 с.).

Стаття 8 стосується статистики структури та розподілу заробітної плати. Рекомендується, щоб вона характеризувала всю країну загалом для детального аналізу та використання цих базисних даних.

Цей блок статистичних даних висвітлюється у 18 розділі «Статистичного щорічника України» та у 10 (54 таблиці) та 11 (27 таблиць) розділах статистичного збірника «Праця в Україні».

Стаття 9. Дані поточної статистики середніх заробітків і середньої тривалості робочого часу теж рекомендується розробляти за всіма основними категоріями тих, хто працює за наймом, та за всіма основними галузями економічної діяльності і таким чином, щоб вона характеризувала країну в цілому.

Дані щодо заробітної плати, включаючи навіть помісячні показники та специфічну для України інформацію про заборгованість із заробітної плати, наводяться, як і щодо середньої тривалості робочого часу у згаданих вище статистичних виданнях. Зокрема, щодо тривалості робочого часу у розділах

7 (6 таблиць) та 8 (12 таблиць) збірника «Праця України».

Нарешті, остання ратифікована 10 стаття передбачає підготовку даних щодо структури й розподілу заробітної плати працюючих за наймом в основних галузях економічної діяльності. Фактично вона де-що повторює положення двох попередніх статей Конвенції. І розгорнуті статистичні дані також подано в наведених вище статистичних публікаціях Держкомстату.

Наступні п'ять статей (11–15) 160-ї Конвенції МОП, як уже зазначалося, в радянські часи не могли бути ратифікованими й залишаються такими і досі. Тому вони потребують докладніших коментарів, особливо щодо їхньої суті.

Стаття 11 стосується статистичних даних щодо вартості робочої сили за основними (звернемо увагу, що навіть не всіма) галузями економічної діяльності. Також рекомендується, щоб по можливості вони пов'язувалися з даними про зайнятість та тривалість робочого часу.

За ідеологією, марксистською політичною економією радянських часів вважалося, що робоча сила за соціалізму, на відміну від капіталізму, не була товаром і тому не могла мати вартості. Це визначало політичне відношення до цієї статті та обумовлювало негативне ставлення до її ратифікації. В умовах сучасної України тодішні ідеологічні уявлення втратили будь-який сенс.

Проте сучасна статистика України, як і багатьох інших країн, має певні труднощі щодо регулярного обліку деяких, відносно незначних компонентів, які формують повну вартість робочої сили. Якщо інформація щодо фонду двох найвагоміших компонентів вартості робочої сили – заробітної плати найманих працівників та обов'язкових, законодавчо встановлених відрахувань роботодавців на соціальні заходи (у 2005 р. в цілому по економіці вони становили 36% до фонду заробітної плати) – отримується регулярно, то стосовно третього, відносно незначного компонента, існують певні труднощі. Йдеться про додаткові, різноманітні, здебільшого нерегулярні витрати роботодавців, пов'язані з професійною перепідготовкою, додатковими витратами на соціальне забезпечення, частковою оплатою транспортних, житлових витрат, витрат на харчування тощо. Значною мірою вони враховуються статистикою у 13 розділі статистичних збірників «Праця в Україні» у таблицях «Витрати на соціальні пільги понад розміри, передбачені законодавством». Для повного обліку цього компонента визначення вартості робочої сили Держкомстат України планує провести додаткові вибіркові обстеження.

Стаття 12 Конвенції визначає необхідність розрахунків індексів цін на споживчі товари по населенню в цілому або його окремих групах. Тобто

йшлося про вимір інфляції у споживчому секторі економіки.

Негативне ставлення до цієї статті впливало із заперечення існування інфляції в Радянському Союзі та тодішніх ідеологічних тлумачень, що інфляція притаманна лише капіталістичним країнам.

Вже в перші роки існування незалежної України, коли інфляція набула значних розмірів, виникла гостра потреба її вимірювання й розрахунку індексів споживчих цін (ІСЦ). Держкомстат досить оперативно вже із серпня 1991 р. організував складні в методологічному і практичному плані вибіркові щомісячні обстеження щодо змін ІСЦ. Вони відповідають міжнародним стандартам і продовжують удосконалюватися. В їх проведенні значну допомогу нашій статистиці надають експерти МОП і МВФ. Крім загального «Статистичного щорічника України» вони досить докладно, в тому числі по окремих товарах та послугах, їх групах і регіонах України, наводяться в збірниках «Індекси споживчих цін», які щороку видає Держкомстат. А поточні щомісячні ІСЦ оприлюднюються вже на п'ятий день наступного місяця. Тобто політичні, практичні або будь-які інші об'єктивні причини негативного ставлення в Україні до положень цієї статті, які існували за радянських часів, повністю усунено.

Стаття 13 стосується проведення статистичних спостережень за витратами та доходами домашніх господарств (або сімей) і передбачає по можливості виокремлення їх окремих категорій і груп з тим, щоб вони могли характеризувати країну загалом.

Негативне ставлення до цієї статті за часів СРСР впливало з того, що хоча і в Радянському Союзі, і в УРСР обстеження бюджетів сімей регулярно проводилися ще із середини 20-х років минулого століття, результати цих обстежень переважно залишалися закритими, невідомими суспільству. І в радянських, і в українських статистичних виданнях наводилися лише ретельно відібрані переважно відносні (індексні), а не абсолютні показники. Їх метою було наведення тільки позитивних даних. Тому повні результати цих обстежень, які містили й негативну інформацію, не оприлюднювалися.

З 1991 р. в Україні запроваджено нові, повністю відповідні сучасним економічним і соціальним умовам та міжнародним стандартам, широкомасштабні вибіркові обстеження умов життя домогосподарств. Їх результати, без будь-яких винятків, широко оприлюднюються Держкомстатом у щорічних та кварталних виданнях «Доходи і витрати домогосподарств України». Регулярно видаються також аналогічні регіональні видання. Узагалі, без будь-якого перебільшення, є підстави вважати, що ці обстеження нічим не поступаються аналогічним обстеженням в інших країнах, а багато в чому й перевершу-

ють їх. Тому не існує будь-яких заперечень до ратифікації цієї статті 160-ї Конвенції МОП.

Передостання 14 стаття другої частини Конвенції стосується наведення статистичних даних щодо виробничого травматизму та професійних захворювань. За часів СРСР ці дані збиралися, але були секретними й тому ніколи не оприлюднювалися. Це визначало неможливість ратифікації статті.

У сучасній українській статистиці секретність щодо цих статистичних даних вже давно знята й вони регулярно наводяться з 1990 р. у трьох таблицях 21 розділу «Статистичних щорічників України» та у 12 розділі («Умови праці») статистичних збірників «Праця в Україні».

Нарешті, остання нератифікована 15 стаття Конвенції передбачає наведення даних щодо трудових конфліктів, тобто страйків та інших трудових конфліктів. За радянських часів принципово заперечувалася сама можливість страйків, бо влада належала трудящим і, відповідно, піклувалася про їхній добробут. Тому у трудящих не могло виникати будь-яких підстав для трудових конфліктів. Коли ж вони інколи виникали, то жорстоко придушувались (як це було, наприклад, за М. Хрущова в Новочеркаську) і про них ніколи не повідомлялося. І лише в 1989–1991 рр. внаслідок істотного погіршення умов життя страйки, зокрема шахтарів, набули масштабного характеру і стали широко висвітлюватися ЗМІ. Зрозуміло, що будь-якої статистики страйків у Радянському Союзі не існувало.

Уже в перші роки незалежної України трудящим законодавчо було забезпечено можливість проводити страйки. Було забезпечено їхню статистичну реєстрацію. Дані про них та їх наслідки наводяться в 17 розділі «Статистичних щорічників України». Можна додати, що проведення страйків в Україні набуло найбільшого поширення у 1996 р. (1269 страйків, у яких брали участь 171,4 тис. працівників). А в останні роки працівники до них майже не вдавалися (у 2004 р. відбулося тільки 4 страйки з участю 1000 працівників).

Отже, в Україні усунено всі перешкоди радянських часів щодо тодішніх ідеологічних уявлень та обмежень на публікацію даних зі статистики праці і є всі підстави для повної ратифікації 160-ї Конвенції МОП «Про статистику праці».

Варто додати, що згідно з даними МОП із республік колишнього СРСР ця конвенція повністю ратифікована Азербайджаном (1992 р.), Вірменією (2005 р.), Киргизстаном (1992 р.), Латвією (1994 р.), Литвою (1999 р.), Таджикистаном (1993 р.). Вона також ратифікована більшістю розвинутих Західних країн, зокрема США, Великою Британією, Канадою, ФРН, Італією, а з колишніх соціалістичних країн – Польщею, Словаччиною, Чеською Республікою.